

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ НАГРАДИЛА УЧЕНИЦУ ТАМАРУ БЕРКЕСЕЛ

Природне науке као животни позив

Тамара Беркесел из Зрењанина добила је награду Српске академије наука и уметности као један од 123 ученика средњих школа из Србије који су се истакли изузетним резултатима постигнутим на такмичењима широм света. Ово велико признање заслужила је освајањем златних медаља из хемије и биологије на међународној StemCo олимпијади.

Тамара је ученица другог разреда Гимназије „Јован Јовановић Змај” у Новом Саду. У Зрењанину је, као вуковац и ђак генерације завршила ОШ „Др Јован Цвијић”. У осмом разреду физику и хемију је завршила по ИОПЗ програму за даровите ученике.

– Током основног образовања имала сам много интересовања, од глуме, преко књижевности, па

– У почетку је било веома изазовно отићи у други град и живети у дому ученика са људима које раније нисам познавала, као и прилагодити се новој организацији наставе. Настава биологије и хемије на овом смеру одржава се на Природно-математичком факултету и то у блок настави једном недељно, а настава осталих предмета одржава се у школи. Могу рећи да сам се успешно прилагодила на новонастале околности и да сам веома задовољна својим избором. Често кажем, осећам се као да живим свој сан – истиче Тамара.

Као и у основној, Тамара је и у средњој школи наставила са такмичарском каријером из биологије и хемије.

– Од запажених успеха из првог разреда истакла бих учешће

ларне биологије. Фасцинирају ме матичне ћелије, настанак и развиће рака, комуникација унутар ћелије и међу ћелијама...

Истиче да је мислила да никада неће волети ниједну науку у тој мери као биологију, али сада је свесна да то није баш тако.

– Моје прво искуство у вези са хемијом била је додатна настава из тог предмета у седмом разреду, на коју сам кренула због изучавања примене хемије у биологији. Иако нисам била посебно заинтересована за ову науку, са доласком мало комплекснијих лекција, заволела сам је на неком вишем нивоу. Из хемије ме највише занимају биохемија, неорганска и координациона хемија. Из поља биохемије највише ме занимају хемијска структура и својства нуклеинских киселина и протеина – наводи она.

Што се тиче неорганске хемије, највише је занимају прелазни метали, реакције у којима учествују они и њихова једињења.

– За моју љубав према координационој хемији, пре свега је заслужна моја професорка хемије из средње школе, која ми је и менторка у научно-истраживачком раду. Фасцинира ме сама структура комплексних једињења, а потом и реакције у којима она учествују. Занимају ме њихове биолошке активности и волела бих да их проучавам на неком дубљем нивоу. Поласком у средњу школу почела сам да се бавим научно-истраживачким радом који је у вези са комплексним једињењима, пре свега њиховом синтезом, одређивањем структуре и биолошким активностима, што настављам и ове године. Иако сам и у седмом и у осмом разреду основне школе писала истраживачке радове из хемије, овај рад из координационе хемије је дефинитивно једна од најбољих ствари која ми се десила и

Фото: Љ. Петровић

„Фасцинирају ме матичне ћелије, настанак и развиће рака, комуникација унутар ћелије и међу ћелијама...”

конечно и до онога што сам и изабрала као свој позив – природних наука. Иако волим све природне науке, биологија и хемија ипак представљају нешто посебно за мене у чему проналазим себе и у чему истински уживам – прича Тамара Беркесел.

Идеју о наставку школовања у Змајовиној гимназији добила је у осмом разреду.

– Трагала сам за квалитетним образовањем које би било фокусирано на науке које ме занимају – биологију и хемију, а када сам сазнала да у овој гимназији постоји специјални смер на коме је фокус управо на томе, била сам сигурна да је то школа о којој сам одувек сањала – каже наша саговорница.

Сада је ученица другог разреда смера *Ученици са посебним способностима за биологију и хемију*.

на републичком нивоу из оба предмета, као и друго место на републичком нивоу на Сматри истраживачких радова у категорији Life science. Прошле године сам учествовала на међународној StemCo олимпијади на којој сам освојила златну медаљу из хемије, као друга на глобалној листи, и златну медаљу из биологије, као трећа на глобалној листи. Тиме сам стекла право да учествујем на глобалном StemCo такмичењу које се у фебруару одржава у Сингапур...

Интересовање за природне науке потиче од малих ногу.

– Читајући текстове са различитих сајтова који се баве, пре свега, популаризацијом биологије, схватила сам да је моја љубав заправо усмерена баш ка овој науци. Иако ме занима целокупно поље биологије, моја највећа интересовања леже у пољу молеку-

која ми је омогућила да зароним дубље у свет комплексних једињења и схватим колико су она заправо јединствена и занимљива у односу на сва остала....

Наша саговорница не крије да јој признања веома значе, јер, каже, представљају мотивацију да напредује у ономе што ради и дају јој ветар у леђа. А наградама и признањима које је до сада добила краја нема.

– Има их стварно много, али издавајам Видовданску награду града Новог Сада у 2024. години за освојено друго место на републичком нивоу Сматре истраживачких радова ученика средњих школа, пријем и награду Српске академије наука и уметности за ученике средњих школа који су освојили награду на међународном такмичењу у 2024. години (StemCo) и награду

Фондације 1% за ученике који су награђени на међународном такмичењу у 2024. години (StemCo) ...

У ближој будућности Тамара планира да учествује на такмичењима из биологије и хемије, као и сматри истраживачких радова и такмичењу талената Србије. Што се тиче даље будућности, жеља су јој упоредне студије биологије и хемије.

– Прво што ми предстоји је међународна StemCo олимпијада која ће се одржати 15. и 16. фебруара у Сингапур – најављује Тамара Беркесел. – Позив ми је стигао пре неколико дана и имам велику жељу да учествујем на овој конференцији, тако да сада тражим спонзоре који би ми помогли око трошкова путовања и боравка у Сингапур.

Жељко Балабан

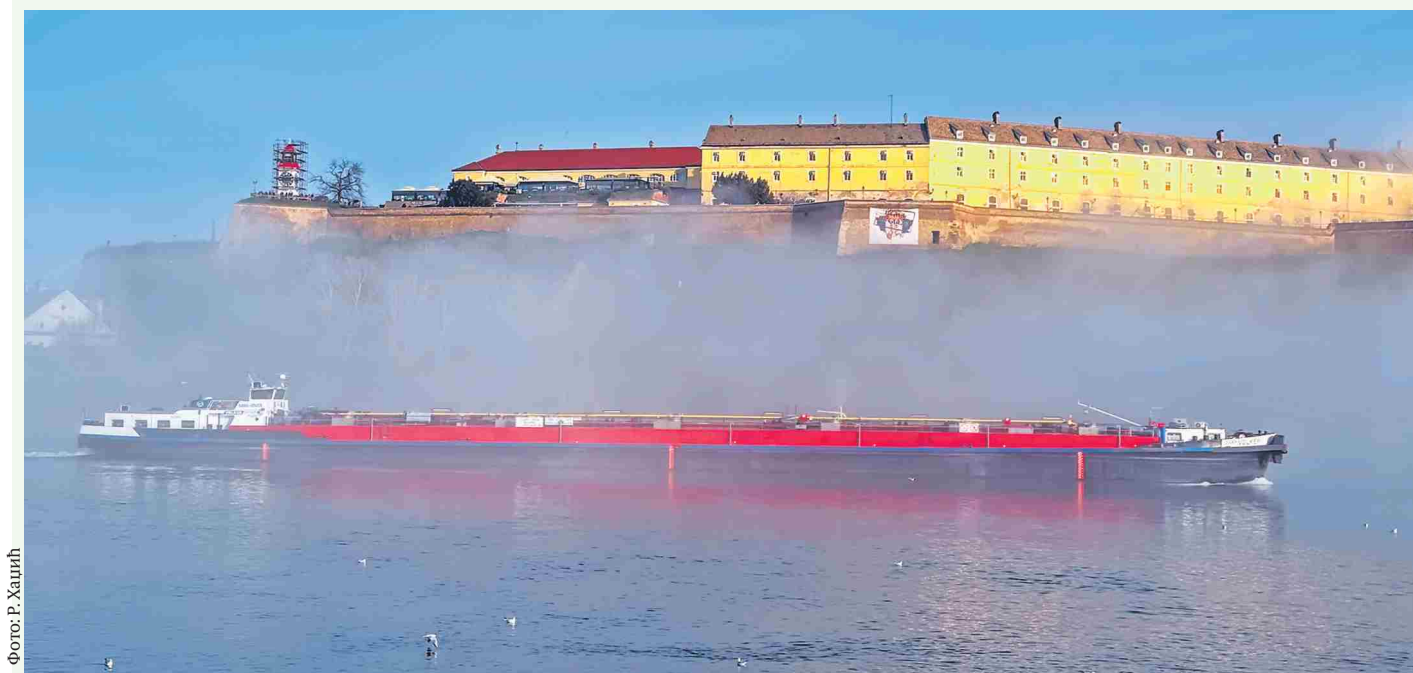

Фото: Р. Хаџић

Инспирација

● Дунав и Петроварадинска тврђава вечна су инспирација и за Новосађане и за оне који су ту само у пролазу. Песме, слике, приче па и читави романи настајали су након самог једног погледа на њих или једне шетње кејом. Зимско јутро и природни феномен услед разлике у температури дунавске воде и ваздуха изнад површине, овога пута су инспирисале нашег фоторепортера Радивоја Хаџића да забележи кадрове који су још једном показали зашто се Петроварадинска тврђава никада не може одвојити од Новог Сада иако их дели Велика река. **Н. П.**

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Шта је изговорила професорица...

Миљисав Савић

По крају Револуције, у вароши се појавила професорица књижевности. Дошла је из Престонице. Што је само по себи било чудо. Јер је у варош, забачену, међу планинама где се сунце у току дана, чак и лети, појављује само неколико сати, ретко ко долазило из Престонице, да се упосли или настани. Поготово нису долазиле младе и лепе жена каква је била професорица. Ако су и долазиле, то су биле кафанске певачице. Из вароши се одлазило. Бежало. Ујак се вајкао да у школи никад није похађао часове латинског и музичког, јер ниједан професор ових предмета није хтео да дође у место у којем би одмах, по изласку из воза, загазио у дебело бело или у прашину до чукуњава. Ујак се могло веровати или не, али очигледно је да је том причом оправдавао шкрто музичко образовање, а истицао непатворени дар.

Професорица књижевности, лепушкаста врица, одмах је привукла пажњу главних варошких швалера, па и најпознатијег међу њима - Мацка. Не само због врицавог хода већ због својих наочара, због којих је добила надимак Врица Наочарка. Професоркина привлачност је била интелектуалне природе – како је тврдио Ујак, у чему га здушно подржавам. Не може се женско свести само на месо, на усне, груди, задњицу, бутине. И Канта и Тросиса и Шлампава Бресквица имају душу, пенуша је Ујак. Да, душу! Свет ће се урушити кад га напусти и последњи грам душе. А тај дан није далеко.

Професорици су се удварали политичари и Револуционарне и Демократске власти, и стари и нови моћници, али и уличне пропалце. Одбила је једне и друге. Шутула, зна се где, поентирао је, не скривајући задовољство, Ујак. Ногу су добили Светац, Мујо, Андрија Трапави, Мала Виолина.

Најбогатији човек наше вароши, Шећерко, послао јој огроман букет ружа, уз позив да се придружи чувеним седељкама у његовом хотелу, саграђеном међу Даниловим борићима на Високој Пољаници, у организацији Мале Виолине, на којима се окупао богаташки крем, уз присуство старлета, понеке неталентоване балерине и пропале глумице.

Професорица је прихватила руже, а позив за седељку одбила. Поручила је Шећерку да би новац дат за руже био кориснији да се скућаре просјаци и прехране улични пси и мачке.

Чувши да је професорица одбила главног варошког боса, наша улична легенда Мацко, иако већ оцвала, помислио је да је тренутак да он крене у акцију освајања симпатичне наочарке. Жене се не освајају бућеларом, већ срцем, мангупским а нежним, какво је имао он, Мацко.

И преко Мацковог позива да му се придружи на дивљим плажама наше реке, где би јој, уместо Шећеркових кревета са свиленим прекривачима понудио ливаду са мравима, прешла је хладно. Кад је већ докон нек јој помогне у збрињавању паса и мачака-луталица. Мацко се нашао у чуду! Да скућла, пере и чисти од рана лукуле и мачкетине које су он и његови другари на сваком кораку јурили и гајали камењем!

Није боље прошао ни Молер Четка. Може Четка да на свом уду носи и кофу од 30 литара, али би, са својим пилећим мозгом, био последњи с ким би Врица Наочарка отишла у кревет.

Главни разлог одбијања Шећерка и других златних килоогрлаша и Мацка, Четке и њихових мишићавих пријатеља био је тај што нико од њих није волео поезију. Нико није умео да одрецитује, без замуцкивања и грешке, неку пристојнију песму. Тоалет песме нису долазиле у обзир.

Лепушкаста врица није могла да се начуди чињеници да варошка библиотека зврји празна као мртвачница, а кафане и новоотворене коцкарнице гуше се од света као да се ракија дели џабе и као да из коцкарских аутомата непрестано силају златни дукати.

Шећерко, Мацко и Четка нису били чули за песника који се, по званичној причи, недавно убио, а по Ујаковој – кога је Служба Андрије Траповог ликвидирала. Кажњавајући себе, јер је умислила да је песника могла да спаси својом љубављу, Професорица је дошла у нашу забачену варош. Да испашта. Њена епитимија свела се на храњење напуштених мачака и паса и збрињавање просјака.

И сада у ову причу ступа сувоњави и бледуњави дечачић по надимку Чоколада, уз који ће се прилепити одредница Песник. Ујак је сматрао да прави песник мора да носи знак уклетости. И да буде леп и млад.

Дечак је, једном приликом, помогао Наочарки у прикључању и храњењу варошких мачака. У знак захвалности, професорица га је помиловала по коси.

Од тог додира, малишан се истопао.

Наставио је да помаже професорици у њеним акцијама. Успео је да доведе просјака Мула у професоричин стан, где су га окупали, ошишали, обријали и обукли у пристојну одећу.

Професорица је малишана повремено позивала на чај у свој станчићу, где му је читала поезију. Па и ону његово вољеног а трагично настрадалог песника.

Чим је професорка одбила главне варошке швалере, плавокоси малишан је закључио да поезија и те како вреди у овом свету. У сваком случају више вреди од Шећерковог и Свечевог злата, Мацковог смркнутог оживља на образу и Четкине масе мишића.

Рекао је Наочарки да би и он волео да постане песник.

Може, уколико има дара, рекла је Професорица.

Да би проверила да ли има дара, Професорица одведе дечачића на Високу Пољаницу, на место где сам се једном попео са Ујаком.

Професорица се опружи на леђа, позвавши дечачића да легне до ње.

- Чујеш ли како се довикују? – упита.

- Ко?

- Области, звезде, месец. Чујеш ли како тутње и урличу?

- Ко?

- Реке, вулкани, ветрови. Чујеш ли како шапућу и певуцкају?

- Ко?

- Траве, пчеле, мрави. Ако научиш говор птица, црећа, лишћа, воде, белутака – свега живог и неживог, постаћеш песник. Мој лепо дечко – рече професорица помиловани му коврцаве увојке.

Врица Наочарка се после годину дана боравка у вароши вратила тамо одакле је дошла. Оставивши у вароши приче које су преживеле време и трају, ево, све до тренутка кад настаје овај запис.

По њеном одласку, варош су опет преплавили пси луталице и напуштене мачке, а Муле се окосатио, забрадио и оритао.

Кад је сазнао шта је на Високој Пољаници Професорица рекла малишану, Ујак сумњичаво заврте главом.

Да је лако научити немушти језик и пронаћи траву расковник, и он би, Ујак, пропевао, рече. ■

ИНТЕРВЈУ: ДАРКО БАЈИЋ, РЕДИТЕЉ

Сан о слободи

У Галерија Матице српске до 2. фебруара се може обићи изложба „Сан о слободи“, на којој је представљено више од сто радова Милоша Бајића (1915 - 1995), једног од најзанимљивијих послератних српских сликара. Бројна историјска превирања у 20. веку преламала су се и кроз живот и кроз стваралаштво овог јединственог уметника. У детињству се сучио са губитком родитеља, изгнанством, затим у младости са страховатама логора, да би се у послератном периоду као наш први апстрактни сликар борио против политичког обликовања ликовног стваралаштва. Поред дела из музејских колекција, „Сан о слободи“ обухвата и радове из приватних колекција уметникових наследника, пре свега његовог сина Дарка Бајића, познатог филмског и телевизијског редитеља.

● Да ли је дело Милоша Бајића на адекватан начин валоризовано у контексту савремене српске уметности?

- Проблем са том врстом валоризације је што се као полазна тачка често узима оно што су историчари уметности писали и говорили пре тридесет-четрдесет година. А суд који настаје у времену када настаје и посматрано уметничко дело је доста субјективно. Из данашње перспективе је ипак важније како оно реално функционише у овом времену, шта данас значи и представља. У том смислу је и настала актуелна изложба „Освајање слободе“ у ГМС, која ће до краја ове године преселити у Музеју Југославије а у 2026. планирамо да с њом гостујемо у Паризу и Барселони. Можда најбоља илустрација те наше идеје је низ Ми-

фото: ГМС

у београдском Дому ЈНА, коју је приредио огорчен чињеницом да се свет поново сучава са нарастајућим фашизмом, ратовима, насиљем... При томе, мој отац никада није показивао мржњу, јед. Напротив, увек је био насмејан. Тако је посматрао живот. Јер, за тај и такав живот се он изборио. Преживео је ужасе логора. Изборио се за то да буде први српски апстрактан сликар у време када је доминирао социјализам. И зато није имао разлога да прави памфлете већ су из њега излазиле виртуозне сликарске линије које су се кретале између живота и смрти.

● Његово кредо може се готово опипати у Вашем документарном филму о Милошу „Линија живота“, који је добио низ домаћих и међународних награда?

- Тај документарца сам заправо почео да снимам још као седамнаестогодишњак. Мој тата је неколико година пре тога набавио неку камеру, „Јашкић“, осмицу, и њом сам направио прве кадрове. Много година касније ме је моја кћерка Дарја натерала да сав тај материјал уобличим и документарца коначно завршим. У играни филм увек уградите неке ваше стилске лажи. Управо зато сам министрирао на томе да у „Линији живота“ тога не буде. Дакле, нисам желео да размисаљам о томе да ли ће овај документарни филм личити или не оно што сам ја до тада радио, већ ми је циљ био да испричам Милошеву причу – најпре о ономе што је било пре него што сам се родио кроз његове текстове, а потом како сам га ја видео и доживео. Другим речима, једино ми важно било да „Линија живота“ личи на Милоша и његово сликарство, и то ме је упућивало како да режирам тај филм. Верујем да је управо због тога изазвао толико интересовање, јер су ми многи, након што су га одгледали, прилазили и почели да причају о својим очевима, о својим породицама...

● А да ли је и у којој мери Милошево ликовно стваралаштво утицало на филмску естетику Ваших филмова?

- Најпре, свакако је на мене утицала спознаја о значају одважности да се буде свој упркос околностима. То је био један од покретача и код мене да никада не кренем у нешто што је тренд, већ да будем провокативан. Тако сам још 1982. у „Директном преносу“ провоцирао, упозоравао на способности „малог екрана“ да лажима манипулише људима и њиховим судбинама. С друге стране, апстрактно сликарство има ту генијалну способност да продукује дела које се стално мењају. Реализам вам нуди коњаника, шлем, девојку туржних очију... а у апстрактној слици ви стално откривате нове детаље или везе, облике чија се перцепција разликује од посматрача до посматрача. То је као мало узбудљиво филмско платно на којем се из трена у трен нешто догађа. Отуда ме ваљда све то што сам видео у ђалетовим сликама некако природно и погурало ка филму. А уопште је нешто и директно у крв: Милошеве слике одликују јаки намази боје, које сам ја као клинац помало ћапсао када би се осушила – јер сам волео да је грицкам. Тако на његовим платнима има и мојих креација (смех)...

Мирислав Стајић

Слаба вајда од златног рама

● Транзиција је многе унесрећила, не само јер су остали без новца, већ и без разлога зашто живе, без дотадашњих вредности. Све је порушено на најстрашнији могући начин. Одједном је новац постао светиња и једино мерило свега. Али вредност уметности не можете мерити новцем. Џабе вам што сте неку назови слику „турили“ у позлаћени рам, јер ће то то злато једном неко да оструже а слику ће да баци. Истинска уметност ће међутим и без тог позлаћеног рама опстати и у некој будућности поново постати део живота неке надолazeће генерације.

лошевих слика из различитог периода поређаних тако да практично творе један зид – то је за „генерацију хиљаду екрана“ која из свог угла треба да посматра и сагледава његове радове. И заиста, имам утисак да млади почињу да прихватају Милошеве цртеже као нешто своје. Е, то је заправо прича о уметности: трагање за данас актуелним у нечему што је створено пре 20, 50, сто година... Слично као кад мене неко пита откуд то да, рецимо, филм „Црни бомбардер“ комуницира и са данашњим клинцима – па релано би за мене као аутора био велики проблем да то није у стању...

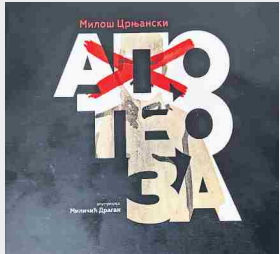
● Иако је добар део опуса Милоша Бајића настао као његов одговор на неслободу, били физичку било идеолошку, ти радови у свој основи ипак нису мрачни, песимистични, напротив?

- Како би сачувао цртеже који су настали у логору, Милош их је, када су Матхаузен ослободили Американци, предао Хрвоју Мацановићу, касније чувеном спортском коментатору, и овај ће их однети у Загреб. После две-три године донеће их Милошу скривене у неком кофери како би избегао „сувиша питања“ нових власти. Мој отац ће их тада само овлаш погледати и ставити са стране. Вратиће им се тек две деценије касније, кроз велику изложбу

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Апотеоза
Милош Црњански
(Атеље Поље 21465)

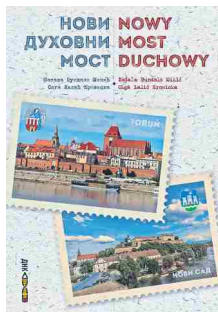
Ова необична монографија повезује записе Милоша Црњанског, објављене 1919. непосредно после Великог рата, и аквареле академског сликара Драгана Миличића. Како наводи поета Перица Милутин, у „Апотеози“

је Милош Црњански криком ослобођеног духа, кроз страдање и одбијањем окова нужности, понудио снажну тему коју је Миличић у даху пренео сликом у „овај свет“, „да би кроз страдање и смрт различито привидност, привидну реалност света и вештим потезима кичице уткао у пут ослобађања духа од његове утамничености“. „Коликој год је језик и свака реченица Црњанског исконска, изворан поезија, тако су и акварели Драгана Миличића некакво опредмећена те поезије и тог језика, пут ослобађања зарад новог живота и стваралаштва“, указује Милутин.

Нови духовни мост
Нови Сад - Торунь
(Друштво новосадских књижевника)

Из издавачке радионице Друштва новосадских књижевника изашао је нови „Нови духовни мост“ који овога пута поетски повезује Нови Сад са пољским градом Торуньом. Уредници издања су песникиња Наташа Бундало Микић и Књижевница, преводитељка и визуелна уметница Олга Лалић Кровицка, а представљено је укупно педесетак новосадских и пољских поета. „Нови Сад - Торунь“ тако доноси поезију аутора попут Мирослава Алексића, Зденка Валент Белић, Симона Грабовца, Владимира Копицла, Игор Мировића, Ивана Негришорца, Гордане Ђилас, Селимира Радуловића, Сунчице Радуловић Торбица и недавно премилулог Зорана Ђерића, а ту су и Jacek Dehnel, Tomasz Hrynac, Anna Nasibowska, Kazimierz Nowosielski, Jerzy Plepiagowicz... при чему је поезија написана на српском језику преведена на пољски и обрнуто.

ПОСТАПОКАЛИПТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА

После живота
једног тигра

Некада је, онце упон а тиме, велики Блејк с правом певао хвалоспев страшној и прелепој звери:

Тигре, тигре, пламени сјају
У мрачноме шумском крају,
Ко је то, што смрћу влада,
Творац твога страшног склада?

У роману „Звезде су моје упориште“ Алфреда Бестера главном јунаку намењена је бројалица: Име ми је Голи Фојл/земљу душу иште/сав је свемир дом мој/а смрт је моје одређиште.

У песми „Злато тигрова“ мајстор Борхес затворио је врата зрелог 20. века, славног по Фабрикама у којима су производе муњевите и неочекиване Идеје, али још више по синтагми „логорски век“:

До часа жутог заласка
колико ћу пута видети
моћног бенгалског тигра
како корача тамо-амо
суђеним путем иза гвоздених решетака
не спутећи да су му оне тамница.

После тога неко је закључио трагајући за далеким, скривеним смислом непредвидим путевима размишљања који су преко дивних звери и имагинарне флоре и фауне довели до чудног закључка да је Борхес речи „живот“ доделио коначну улогу да се претвори у демонску канонску синтагму чији први део припада прилогу „после“: После живота!

И баш као што тињајућа космичка светлост још увек пева химне о давно већ умрлим звездама, тако и истекли дани, твоји и моји, понекад мину пустим улицама и шапућу – после живота, после живота...

Ђорђе Писарев

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ: ПОРТУГАЛ (2)

Самоћа и заборав

Владимир Гиштало

Маркесових „Сто година самоће“ не почињу са: *Много година касније, пред стројем за стрељање, пуковник Аурелијано Буендија сетиће се оног давног поподнева када га је отац повео да први пут види лед.* Виртуозна артифицијалност те реченице није отворила књигу. Тек неких три хиљаде редова касније, кад је експедиција у џунгли нашла шпанску галију, обрасту орхидејама, Маркесова књига се за мене упалила. И никад се није угасила. Ни моја љубав према граду није почела са доласком на железничку станицу. Повезао сам се с Лисабоном тек кад сам сео у кафану *Никола*. Осетио сам: Ово је моје! Кафану *Никола* је мирисала на галију пуну орхидеја, на *fin de siècle*, на сентиментални антикваријанизам, на самоћу и заборав. Помоћу ње сам заволео Лисабон.

Други пут сам дошао са Лидијом. Сипао сам на тераси мускател и гласно понављао: *Мускател де Сетубал*. Она је тресла главом. Седела смо у кафеу поред воде. Тамо је учила нека пугла Сплићанка која је студирала у Португалу. Изгледала је као Парижанка. Шетали смо по

фикусом, двапут у *Casa do Alentejo*, двапут у *Cervejaria Trindade*, која је некад била манастир. Ту сам наручио *гушчије прилепке*, морска бића слична корњачиним ногама. Ја ретко једем колач. Овај се звао *Touchino do seu*. Возили смо се жути трамвајем. Јели смо и срделе у стрмој улици. Гледали смо Вендерсов филм о Лисабону са Тересом де Алмеида Салгуйро из Мадредеуша. Волели смо пецива ујутро. Били смо код Одеона на буљвој пијаци. Купали смо се са друге стране Тежа. Једва смо нашли такси. Вратили смо се преко моста. Волели смо *Pavilhão Chile's*. Она га је заборавила.

Кад је умрла Амалија Родригез у Португалу је објављена тродневна жалост. Слушао сам Маризу у Београду. Била је

гробљу. Сандуци су били пукли. Дан је певао.

Посетили смо Песоину кући. Седео сам на клупи уз бронзаног Песоу пред кафеом *A Brasileira*. Песоа је записао:

Као они што призивају духове призивам
Самог себе и не налазим ништа.

Двапут смо вечерали на измаштаном тргу са *Casa do Alentejo*, двапут у *Cervejaria Trindade*, која је некад била манастир. Ту сам наручио *гушчије прилепке*, морска бића слична корњачиним ногама. Ја ретко једем колач. Овај се звао *Touchino do seu*. Возили смо се жути трамвајем. Јели смо и срделе у стрмој улици. Гледали смо Вендерсов филм о Лисабону са Тересом де Алмеида Салгуйро из Мадредеуша. Волели смо пецива ујутро. Били смо код Одеона на буљвој пијаци. Купали смо се са друге стране Тежа. Једва смо нашли такси. Вратили смо се преко моста. Волели смо *Pavilhão Chile's*. Она га је заборавила.

Кад је умрла Амалија Родригез у Португалу је објављена тродневна жалост. Слушао сам Маризу у Београду. Била је

грацилна. Сијала је. Као Песоа певала је: У мом бићу је све сем мене. Певала је како хоће, стварала је правила. *Meu Fado, meu*. Повезала је носталгију безграничну земљу, море, тло. Језик је тепао. Море је трептало ...

Возили смо се црвеним аутобусом за разгледање града. Седела смо на спрату. Она је гунђала. Подигао сам јој ногу у сандали и пољубио прсте. Са нама су се возиле три девојке из Метковића. Оне су се распиле. Нису имале никога ко би њих пољубио у ножни прст. Она ме је гледала презриво.

- Ти си то због ефекта - рекла је после. Нисам због ефекта.

У Лисабону смо срели Дејана Тијага Станковића. Није био сигуран да ли сам му симпатичан. Мени се добронамерно јебало. Рекао је да станује у делу града где се може наћи дрога и курва. Испричао нам је анегдоту. Отишао је у Њујорк, на неко венчање. Владала је оморина, као што бива на Менхетну. Изашли су испред цркве. И била је ту нека његова пријатељица, која је себе дефинисала као „наркоманку и курву“. Од спарине девојка поред ње се занела и пала.

Курва је дигла руке.
- Куда гледаш. – узвикнула је богу. - Мене! ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ
Острво чуда

„Споредни хитови“, Вук Вучковић (Академска књига, Нови Сад, 2024)

Пише: Сања Перић

Збирка прича *Споредни хитови* подељена је у четири већа и мотивски повезана циклуса: „Књижевни венци, ловорике“ пародира нашу књижевну сцену, „Венци без кућа“ доноси приче о бескућницима, „Венац са Карабурме“ узбудљиве приче о београдским криминалцима, а „Ситни везови“ краће литерарне експерименте. Иако је приповедачки венац као облик присутан код Вучковића тек у назнакама, тежњу ка јединству препознајемо у смисаоно заокруженом делу и јасној ауторској визији. У складу с „тајном књижевности“ из једне приче, која гласи: „песме пишу лудаци, кратке приче чудаци, а романе мудраци“, Вучковићев прозни првенац, након две песничке збирке, представља дело између крајности лудости и мудрости. Лудички елементи у добро промишљеној структури дају живописан и уверљив приказ стварности „на маргини“. Насловна оксиморонска спојница „споредни хитови“ указује тако на проблеме о којима се много, али углавном испразно говори, чиме се суштинска скрајнутост људи са маргине истиче и промишља на нове начине.

Савремени књижевни хитови представљају оличење испразности и баналности. Као неко ко се придружује савременим писцима, Вук Вучковић није надобудно циничан у упињању да докаже како је бољи од осталих. То, међутим, постиже хумором, језичким играма и врсним досеткама. „Имамо посла са новим Црњанским“ постаје шифра целе једне генерације писаца, али и књижевних критичара и читалаца, који у трагању за „острвом испуњеним чудима и мудима“, пропуштају прилику да створе нешто аутентично. Многи ликови, попут Порхеса – Пожаревачког Борхеса, остају на нивоу карикатуралних скица, на које реагујемо чак и неочекиваним провалама гласног смеха. Тако се „посна слава“ слабих писаца претвара у сочну књижевну послатицу и парадоксално, у жељени извор читалачког задовољства.

Потрага за новим Црњанским, као за „прелепим вечним острвом“ бујног растања, уједно је симболичка мапа која се простире пред сваки несуђени авантуристом у књизи. Богата вегетација као сим-

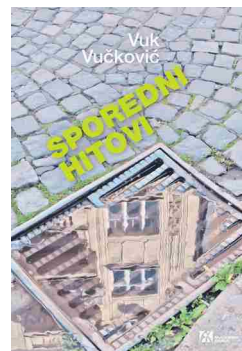

бол витализма, стваралачке снаге, али и мушкости, измиче јунацима који су неретко проређене косе или потпуно ћелави. Остаци „лелујавих седих власи“ бескућника подсећају на „стара крила којима би можда и полетео када би покушао довољно брзо да се залети у својим инвалидским колицима“, док је дечак-наркоман можда и једини дуге косе, али неочешљане и пуне вашки. Тиме се суптилно, а болно подвлачи немоћ и изјаловљеност њихових науна. Насупрот њима, силоватељ има „беспрекорно исплирану ћелу“, а корумпирани полицајци „уредне кратке фризуре“, што казује о изопаченој логици привидног савршенства којој се Вучковић супротставља својим јунацима. Они су слаби, порочни, бесни и бунтовни, али се опира свакој програмираној пројекцији стварности, у којој и силовање добија улогу тек као један од вирус-програма.

Сложенији однос према насиљу, али и већу самоувереност у приповедању, Вучковић показује у циклусу прича о криминалцима. Занимљиве и напете приче о мафији не претварају се, међутим, у омаж ранијим сличним остварењима, јер је пишчев главни циљ да створи књижевност од материје која у својој сржи остаје сива, вулгарна, и хладна, попут речи „ликвидација“: „Волео је читав људски род, али је патио од хроничног недостатка емпатије према људима за чију ликвидацију је узео новац“. Приче о ћелавом скинхедсу и Стоткиним убицама готово да представљају нацрт за роман, али је у том смислу свакако најуспелија прича „ДБ“, с једнако вештим развитком карактера студента-будућег политичара, као и човека из Државне безбедности који га прати.

Без патетике или усиљене тоpline, Вучковић пише о смешном и отужном у човеку, што његовој прози, нарочито у завршници књиге, додаје фини квалитет меланхолије.

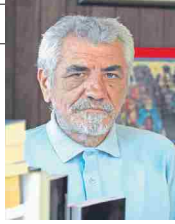
Последњи циклус прича, формално и тематски издвојен од остатка збирке, могао је бити изостављен из ове и прикључен некој будућој књизи. У њој је, ипак, једно од најбољих остварења, „Свињска даћа“, где и свињско, са својом тугом, језом и гротеском, постаје поезија – не сензационална или лепа, већ, једноставно, песма живота и смрти. Трагајући за својим „острвом чу-дра и муда“, Вучковић је започео нову књижевну авантуру која, и без новог Црњанског, завршава открићем изванредног прозаисте наше новије књижевности. ■

ПЕШАЧКА ЗОНА: МЕМОПРИЧЕ

Друга је прва

Пише: **Фрања Петриновић**

Ништа није изгубљено док стварно није изгубљено. Ништа није заувек нестало док год не постоји очигледан начин да кажеш да је стварно нестало.

Некако приближно на тај, помало парадоксалан и спекулативан, начин покушава да опише властити одбрамбени механизам којим гради веровање и подиже зидове оправдања пред порозношћу и осипањем свих могућих ствари, настојећи да неки младалачки збир губитака и брзооплетих погрешака доведе у какву такву подношљиву равнотежу протеклих дана и година.

Некако тако, баш тако упркос свему, би да себе увери да још увек, изнова и изнова, пише своју некадашњу прву књигу, са истим жаром, са истом слободом, ван свих поетичких и идеолошких ограничења, са истим заблудама, са истим веровањима у истину и моћ књижевности, настојећи, упкос суочавања са немогућностима, да баш од заборава отргне, да преотме управо те посвемашње губитке којих итекако бива свестан.

Баш тако би да каже да још увек, колико толико, проналази стрепњу и занос, да још увек носи са собом лаки пртљаг зачудности оних студентских година и дана у којима су факултетским ходницима шетали песници чија имена је потихо изговарао са извесним страхопоштовањем.

Да, беше то тих година заносног веровања да књижевност може тај свет да учини складнијим и бољим, беше то иних година када је енигматично уобличавао рукопис своје прве књиге неких прича које су се кретале ивицом логике живота, у данима после неколико часописних огледања, да, беше то тих година када је полетно читао прве књиге својих генерацијских исписника, *Матерњи језик* Ненада Грујичића, *Кртичњак* Симона Грабовца и *Пешинске украсе* Недељка Мамуле.

Беше то тих месеци када га је све, баш све, тако заносног и погубљеног, уверавало и охрабривало да и сам, упкос својој скепси и меланхолији, може да пронађе судбински смисао својих ноћних вежби писања.

И тако, никако другачије, једне ноћи затворићеш књигу свог ноћног приповедања, куцану у једном једи-

ном примерку, заборављајући на постојање индиго папира, на копије, журан и брзооплет, надасве наиван, пронаћи ћеш и сакупити мрвице храбрости и предаћеш је уреднику *Прве књиге Матице српске*, тих магличастих дана, те године.

На наговор песника склоног тамним инверзијама, Симона Грабовца, својој првој књизи прича даћеш наслов *Жубор живота* по часопису у којем си печатао прву причу, иако ћеш знати да постоји избор песама (Г. Крклеца) истоветног наслова, иако ћеш сумњати да је поменути песник творац тако лаког и загонетног наслова.

И нестрпљиво ћеш ишчекивати. Уосталом шта би друго и чинио тих нервозних и збуњујућих дана? Чекаћеш све док не стигне брз, једноставан и кратак одговор, изван као рано летње јутро, збуњујућ као и сви ти збуњени дани, порука да се рукопис изгубио негде током уредничких путовања на релацији од Новог Сада до Београда.

Помислићеш, рукописи се не губе.

Рећи ћеш, ништа се не може изгубити док се стварно не изгуби. Далеко од тебе ће бити свака помисао да је у питању најуљуднији, најношалантији, најкултурнији начин да ти се саопшти како твоја прва књига прича није прихваћена за штампање.

Далеко је то од тебе било.

Наредних дана, наредних месеци знаћеш и увераваш себе да су те приче једноставно залутале, као што се често дешава да сваки човек бар једном у животу залута, да једноставно нису znale праву адресу, да можда само лутају по магловим дзлинама одакле си потекао, да те тако безнадежно траже.

Уследиће дани у којима ћеш писати другу књигу, заједно са Ђорђем Писаревим, роман у две руке, роман који неки неће разумети, а неки сматрати букваром новог писања, брвијаром младе српске прозе, другу књигу која ће на крилима *Пегаза* постати твоја прва књига.

Друга, а прва.

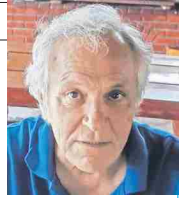
Да ли је то све, све из тих залуталих дана? Наравно да није све, али је вероватно сасвим довољно. Осим што још увек верујеш да ће те залутале приче, попут многих залуталих људи, једног дана пронаћи свој пут и постати прва књига.

У освит неке зоре. ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Унутрашња слобода

Перица Милутин

Унутрашња слобода изазвана тајном бића, неупућеног духа у истини тијела сломљеног у вјери, нади, презреног у искушењу ума смртног. Ризница безнађа дјевичанског извора савршене празнине, непостојања у незрелој ноћи пуној сунца, питоме звијери пустиње. Буја гњев разарајући тајне повољног трнутка превеликој слободи, осакаћена ума љубави и слјепила смутним нестанком свијести затвореног неба спасења. Нема почетка ни краја смирена патња на рубу потонућа у своју таму на путу тајне страдања отрованог духа рјечју. Стална тјескоба и дивљи жар снова, извора пуштеног у гласу иза границе устрепалог свијета. Ум из ума у вјечном лову а уловљен у ослобођеној истини ријечи, незрели плод унутрашње слободе

из рукописа

НОВИ САД У ДНЕВНИЦИМА АЛЕКСАНДРА ТИШМЕ (4)

Престајање

Пише: **Гордана Нонин**

“Читам *Сећања и размишљања* Надежде Мандељштам о још много тежим, грубљим, по честите људе погубнијим лутањима. Силне глупости ме гуше, једностраности стежу срце, и сасвим разумем што сам се уклонио испред свих тих превирања вративши се из Београда у Нови Сад и склонивши се под окриље благе, подругљиве Матице српске. Да сам стао на ветрометину, препуцло би ми срце, не би ми достало нерава да напишем своје књиге. Ваљда сам њих чувао?”, пише Александар Тишма у свој *Дневник* потврђујући себи по ко зна који пут да му је одлука да се скраси у Новом Саду, у перни још давне 1949. године, била исправна. У периоду живота, који је у свом *Дневнику* назвао “Престајање” улази са написаним свим својим књигама, миран и остварен.

Романи “Употреба човека” и “Књига о Бламу” преводје му се свуда по Европи и путује на бројне промоције по свету. Али, стално ће писати *Дневници* записивати своја опажања о Новом Саду, као и записе о себи и свом делу.

Када се, 1981. године, завршавала нова зграда Српског народног позоришта, записао је: “Крећем према новом позоришту, где се рушило а сада се зида, и наједном видим да ми је све то туђе, и то што је срушено и то што настаје. Живим у граду који није мој, а немам другог који би то био. Ниједно место на свету то није. Плем са гађењем у прозоре који су усечени у сутерену банке, у расуте плоче од камена, у локве воде. Каква досада, каква туђина, каква одвратност. Милош Стамболић је, међутим, образлажући *Нолитову* награду *Употреби* чо-

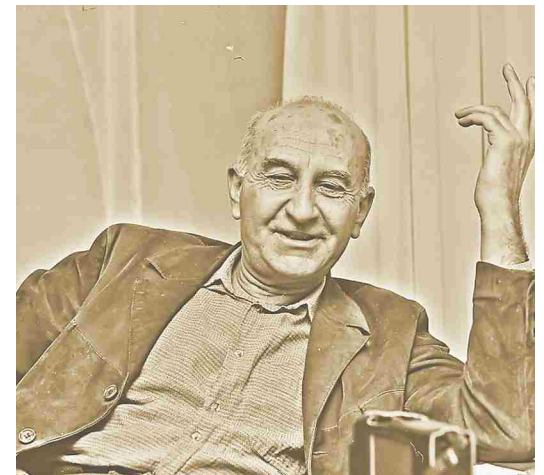
века, рекао да је Нови Сад у мени добио свог романсијера”.

И јесте! Годинама касније, у Новом Саду се у једној књижици појавио Петер де Граф, посвећени читалац Тишминих романа из Холандије. Из ташне је извадио мапу са исцртаним улицама Новог Сада и агендом пописаних места, искључиво градским топосима из Тишминих романа које треба обићи а које је годинама, читајући његове књиге, уписивао. Палата “Меркур” на мапи је доминирала баш као и у говору израелског писца Давида Гросмана који је

је годинама, читајући његове књиге, уписивао. Палата “Меркур” на мапи је доминирала баш као и у говору израелског писца Давида Гросмана који је

писца Отлика Гезеа и ганут је описима неких улица и крајева Будимпеште толико да “ганутост стеже грло”.

“При том сам увек поништавао амбијенте, можда зато што означају припадност, а ја је одбацујем. Пешта, Хоргош, Нови Сад никад нису за мене ништа значили сем попришта на којима се одвијала моја животна, амбицијом подгревана авантура. Сад је дошло време да и за оно платим што сам приштедео”, записује Тишма 6. марта 1986. године у свој *Дневник*

„Сањам како лутам тамним ходницима неке напуштене подземне железнице. С времена на време наилазим и на понеко живо биће које ту такође лута, или пребива. Мимоилазимо се очешавајући се једни о друге...”.

(Део из последњег записа у *Дневнику*, 27. јануар 2001)

у Новом Саду био 2017. године као гост на “Просефесту”, непосредно након што је добио Букерову награду. “Када сам долазио у Нови Сад, срце ми је тукло у грудима јер сам знао да путујем у град у којем могу упознати ту особу коју сам толико волео, тог Блама. Тишма је успео својим талентом да преточи животну причу Јевреја у овом граду и причу о Бламу у моју личну причу.” Гросман је замолио организаторе да му пре књижевне вечери покажу палату “Меркур”, која се граду “намеће као несумњиво средиште”.

Као и целог живота, Тишма и у том периоду много чита. Једном приликом читао је мађарског

Годину дана касније описује “познату новосадску друштвену хладноћу”: “Пада ми на памет јучерашња сцена у књижици и досећам се да ме можда зато у Новом Саду не жуља толико туђинство што је овде свако део једне издвојене етничке групације, свако је туђин због мешаности становништва, па је можда то објашњење познате новосадске друштвене хладноће, а уједно и разлог што се ја овде осећам тако природно, неприметно, код куће”.

Завршио ове белешке о Новом Саду из Тишминих *Дневника* његовим описом једног догађаја у Танурчићевој палати у којој је становао од

1969. године до своје смрти 2003, оној на којој данас стоји Спомен плоча. “Станујем већ двадесет година у Танурчићевој палати а још нисам испитао кретање сунца по тераси испред наших врата, где повремено седимо. Једино сам знао да се сунце током дана збија све ближе и ближе вратима, али оставља увек острвце хлада. Данас сам, најзад, сео око пола десет на терасу и пратио тај ток. Осунчана је била цела тераса, али комад пред вратима остао је у сенци. Затим, како је сунце описивало свој круг изнад куле са лифтом која нас је од њега заклањала, оно је освајало терасу све ближе вратима али је губило истовремено од ширине свог захвата. На крају је освојило део терасе до мојих ногу, али ја сам заједно са столицом, сабијен уза зид, седео у хладу, док је оно протичало поред мене не дотичући ме, као неки жути поток испод обале.”

Спомен плоча данас сведочи да је ту живео и стварао Александар Тишма, онај чији верни читаоци по свету испишу мапе са легендама како би наш град обилили по важним местима јунака из Тишминих књига. ■